

Ragnhild Mølster

Hat og trusler mot journalister i Skandinavia

Journalister er svært synlige i offentligheten. Dette gjør dem ekstra utsatt for hets og trusler. Til tross for at Skandinavia er en fredelig del av verden med høy toleranse for ulikheter og meningsforskjeller, opplever også skandinaviske journalister å bli truet og trakassert fordi de utfører jobben sin. Journalistforeningene i Norge, Sverige og Danmark har gjennomført undersøkelser blant sine medlemmer for å kartlegge trusselbildet. Denne artikkelen ser på spørreundersøkelser foretatt av journalist-forbundene i Norge, Sverige og Danmark de siste årene. Hva kommer frem i disse undersøkelsene? Er bildet likt i de ulike landene og hvilke løsninger har de på problemet?

Trakassering av journalister er noe som ikke bare angår den enkelte journalist og hans eller hennes arbeidsvilkår. Hvis en journalist trues eller skremmes til selvsensur, rammer det både ytringsfriheten, mediemangfoldet og den redaksjonelle uavhengigheten. Dersom truslene virkelig gjøres – hvilket heldigvis er relativt sjeldent – rammer det først og fremst journalisten selv og hennes eller hans familie. Men som alle forbrytelser mot enkeltmennesker, angår det i siste instans også allmennheten og det kan skape generell utrygghet og frykt.

De skandinaviske journalistforbundene er fagforeninger som skal ivareta medlemmenes interesser. I tillegg uttrykker de i sine formålsparagrafer at de skal arbeide for klassiske presseidealene som ytringsfrihet, mediemangfold og journalistisk og redaksjonell uavhengighet. Derfor angår dette problemet journalistforeningene i dobbel forstand, og det er viktig å skaffe seg kunnskap, blant annet gjennom undersøkelser om medlemmenes

erfaringer med hets og hat. Spørreundersøkelser blant medlemmene er én måte å få mer kunnskap om problemet.

Til grunn for denne artikkelen ligger tre spørreundersøkelser som de skandinaviske journalistforeningene har gjennomført (se faktaboks). De har mye til felles, men er likevel såpass ulike at resultatene ikke kan sammenlignes direkte med hverandre. Dermed blir det vanskelig å si noe bastant om ulikheter og likheter de tre landene imellom. En annen svakhet ved slike spørreundersøkelser kan være at respondentene legger ulike ting i begrepene.¹ Det én oppfatter som trakassering kan en annen trekke på skuldrene av. Det kan likevel gi mening å gjengi noe av det undersøkelsene viste: Alle handler om samme problem og sammen kan de få frem ulike aspekter ved problemet. Svarene gir uansett et visst inntrykk av hvordan journalister i de ulike landene oppfatter trusselbildet og hvor de største utfordringene ligger. For å utfylle bildet, har jeg også sett på Aina Landsverk Hagens bok *Meningers mot. Netthat og ytringsfrihet i Norge*, der den norske undersøkelsen er brukt som grunnlag for en dypere studie, samt Monica Löfgren Nilssons artikkel i dette nummeret.

Ragnhild Mølster, Dr. polit., er rådgiver og forskningsformidler ved Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen, og assisterende redaktør for Nordicom-Information.

Hvor stor er problemet?

Hvor stor andel av journalister og redaksjonelle medarbeidere i Skandinavia opplever faktisk å bli truet eller plaget? Ifølge disse undersøkelsene er det er ikke markante forskjeller i omfang mellom de skandinaviske landene. I Norge svarer 34 prosent at de har blitt trakassert de siste fem årene og to av ti har blitt utsatt for trusler.² I Sverige har drøyt 41 prosent opplevd trakassering minst én gang i samme periode. Blant de danske journalistene svarer nesten 45 prosent ja på spørsmålet.

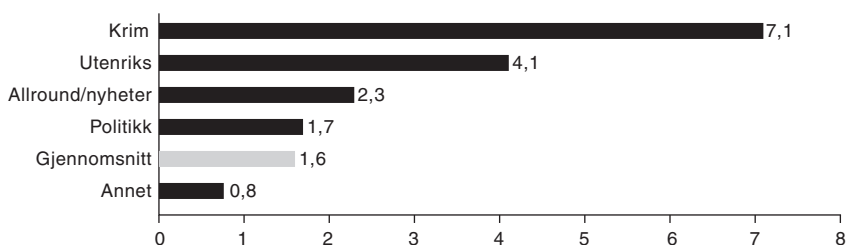
Dette er ganske høye tall, og må kunne sies å representere et alvorlig arbeidsmiljøproblem. Bare det å bli truet én gang, det å gå fra ikke å være truet til å være det, kan markere et stort skille for et menneske. Magazinet-redaktør Vebjørn Selbekk, som ble dybdeintervjuet i den norske undersøkelsen, sier blant annet: ”Jeg kommer aldri til å glemme da jeg fikk den første drapstrusselen. Det å gå fra å være ikke drapstruet, til å bli drapstruet. For meg var det en veldig stor sak altså, det var en stor endring. Det følger meg fortsatt i dag.”³

Undersøkelsene viser at det enkelte tema og stoffområde har betydning for trusselbildet: noen tema provoserer mer enn andre. Typisk er saker som berører kriminelle miljøer blant de som genererer mest trusler og hets, det kommer særlig frem i den norske og svenske undersøkelsen. Slike saker berører ofte mennesker som kan ha en lavere terskel enn de fleste for å true andre og som kanskje også risikerer noe ved at saken får medias søkelys på deg. Den norske undersøkelsen spør om hvilket arbeidsområde som er mest utsatt. Her er det de som jobber med krim som rammes oftest, foran politikk og utenriksaker (figur 1).

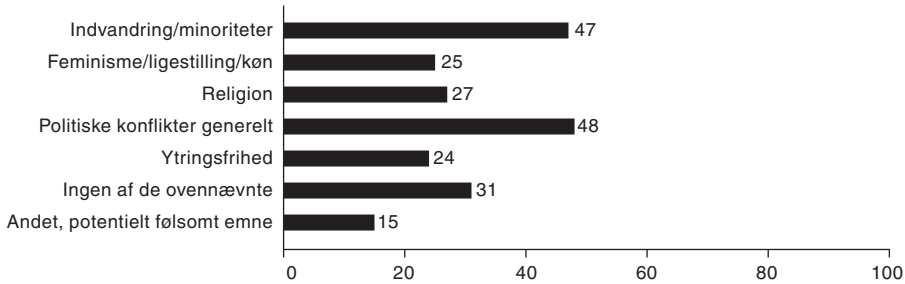
Den svenske og den danske studien spør heller ikke direkte om hvilke emner som medfører mest trusler og hets, men vi kan likevel få en indikasjon på dette på andre måter: I Monica Löfgren Nilsson sin artikkel i dette nummeret kommer det frem at det er kriminalreportere som oftest er rammet i Sverige, etterfulgt av utenriksreportere og sportsjournalister. Tematisk er det det som handler om innvandring og flyktningpolitikk som utløser klart flest hatreaksjoner, med kjønns- og likestillingsspørsmål på en god annenplass. I Danmark har nesten halvparten av journalistene opplevd trakassering og trusler, altså enda flere enn i de to andre landene. Selv om den danske studien ikke spør om hvilke temaområder som utløste dette, kan man likevel få et visst inntrykk ved å se på hvilken type saker respondentene arbeidet med: Nesten halvparten av respondentene skrev om politiske konflikter (47 prosent) og nesten like mange om innvandring/minoriteter. Om lag en fjerdedel jobbet med henholdsvis ytringsfrihet, religion og feminisme/likestilling/kjønn (figur 2).

Innvandring er et emne som vekker engasjement i Skandinavia, og som dessverre også vekker de aggressive sidene hos noen mennesker, og får dem til å true og trakassere journalister som skriver om det. Feminisme og likestilling er også et tema som provoserer, selv om det ikke er det som fremkaller flest reaksjoner. Det diskuteres ofte om det er kvinner eller menn som er mest utsatt for hets i offentligheten. Blant journalistene ser det ut til at forskjellen ikke er så stor, men dette er ikke et eget punkt i journalistforeningenes trussel-undersøkelser. Aina Landsverk Hagen finner imidlertid at det er litt flere menn som

Figur 1. Norge: Andel journalister utsatt for vold fra kilder og/eller publikum, etter arbeidsområde (prosent)⁴

Figur 2. Danmark: Har du dekket/arbejdet med sager som... (sæt gerne flere x) (prosent)

trues og utsettes for vold, mens det er litt flere kvinner som hetses og trakasseres. Bildet blir ytterligere nyansert når hun tar med aldersfaktoren: Blant de som er mellom 26 og 35 år, er det omtrent dobbelt så mange kvinner som menn som blir trakassert. I aldersgruppen over 56 år, er det omvendt, der hetses menn dobbelt så ofte som kvinner.⁵

Konsekvensene

Trusler og sjikane er altså noe mange journalister opplever i forbindelse med arbeidet sitt. Hva gjør det med enkeltpersonene og hva gjør det med journalistikken? Den danske undersøkelsen viste at det ikke alltid er lett å forbli uberørt av de ubehagelige meldingene. Trusler og sjikane representerer en personlig belastning. For eksempel fikk en del journalister konsentrasjonsproblemer av trakasseringen (drøyt 70 prosent) og mange fikk dårlig nattesøvn (drøyt 45 prosent). Selv om dette ikke er et spørsmål i den norske og svenske spørreundersøkelsen, kan man se for seg at dette gjelder her også. Dybdeintervjuene i den norske undersøkelsen tyder på det.

Et annet viktig spørsmål er hvorvidt truslene eller sjikanen påvirker rapporteringen. Gir det en mindre kritisk og mangfoldig journalistikk enn hvis slikt ikke forekom? Selv om de fleste svarer benektende på spørsmål om deknningen påvirkes av trusler og hets, svarer også noen ja på dette:

I Sverige svarer omlag én av ti av de som er rammet at deknningen påvirkes – fra i noen grad til i stor eller svært stor grad. Omtrent like mange har latt være å skrive om personer eller temaer på grunn av trakassering. Blant de

norske journalistene mener 10 prosent av dem som ble sjikanert eller truet at de ble påvirket, og nær 15 prosent av dem som ble utsatt for vold. Om lag én av ti har latt være å publisere en sak som følge av trusler.

I den danske undersøkelsen er de opptatt av hvor stor personlig belastning truslene og hetsen påfører journalistene. De har imidlertid også stilt spørsmålet: ”Mener du, at chikane, tilsvining eller trusler påvirker din journalistiske udøvelse på nogen måde?” (figur 3). Her kommer det blant annet fram at nesten én av ti slutter å skrive i kommentarfeltene. Andre reaksjoner er å holde seg borte fra offentlige debatter, å ikke lenger lese kommentarfeltene, overveie lenge om en historie skal publiseres og å publiserer uten byline. Ingen av de danske respondentene har vært borte fra jobb som følge av sjikane og trusler. Faktisk opplever også mer enn halvparten av de danske journalistene som hadde blitt truet eller trakassert dette i høy grad som en bekreftelse på at arbeidet deres er viktig.

Det er altså tross alt unntaket snarere enn regelen at trusler og sjikane påvirker den journalistiske deknningen av en sak. Vold er alvorligere enn trusler og hets, og fører oftere til at journalistikken påvirkes. I det store og hele er ikke konsekvensene for journalistikken og ytringsfriheten så store i skandinaviske medier, men det er likevel betenkelig at man i en del tilfeller faktisk kan true eller hets journalister til selvsensur. Når opp mot én av ti mener at truslene og hetsingen har innvirkning på hvordan saker dekkes, er dette utbredt nok til å utgjøre et demokrati- og ytringsfrihetsproblem, om enn ikke svært omfattende.

Figur 3. Danmark: Mener du, at chikane, tilsvining eller trusler på påvirket din journalistiske udøvelse på nogen måde? (prosent)

Hvordan håndteres netthadet?

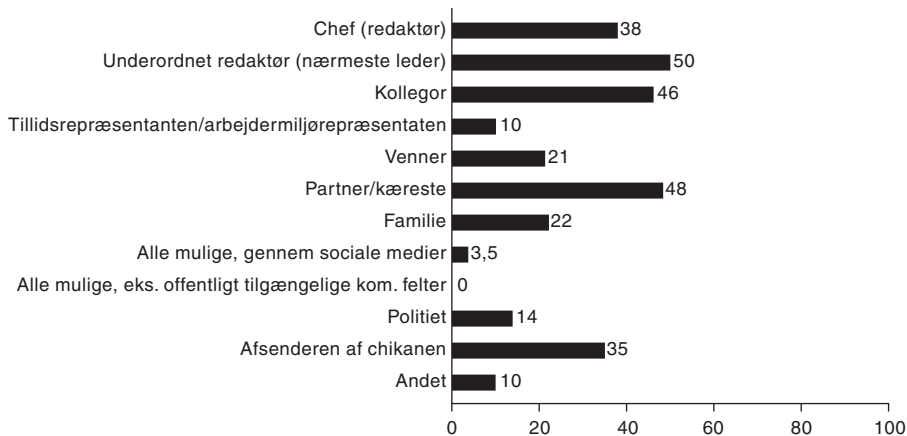
Både det svenske Journalistförbundet, Norsk journalistlag og Dansk journalistforbund har utarbejdet retningslinjer for hvordan man skal håndtere sjikane og trusler. Det legges først og fremst vekt på at man må informere redaktionsledelsen og kontakte politiet. Man skal ikke stå alene. De norske og svenske retningslinjerne inkluderer også råd om blant annet sikring av bolig, reisevei og mediehus, og vektlegging av at de som rammes ikke skal arbeide alene.

I selve spørreundersøkelsene kommer det

ikke alltid klart frem hvordan dette faktisk håndteres. Den danske undersøkelsen spør hvem man går til når man opplever belastende sjikane (her kunne man krysse av for flere svar). Rundt halvparten går til nærmeste overordnede og kjæreste/partner, nesten like mange til kolleger, etterfulgt av sjefredaktør (figur 4).

Mer enn halvpartene sier at de opplevde å få hjelp av kollegene til å håndtere det, men hva de overordnede gjorde, sier den danske undersøkelsen ikke noe om. Respondentene har imidlertid hatt mulighet til å svare med

Figur 4. Danmark: Hvilken instans går du til, når du oplever belastende chikane? (sæt gerne flere x) (prosent)

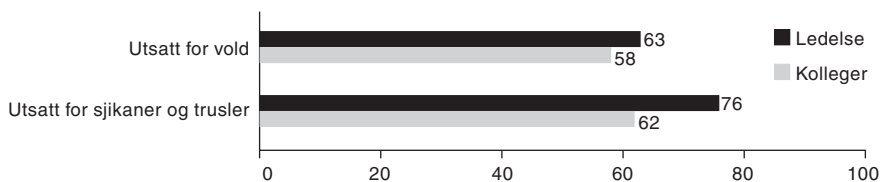

fritekst. Her kommer det mange ulike kommentarer på spørsmål om mulige motstrategier. Mange svarer at det er viktig å holde bevisinnelsen eller holde hodet kaldt. Noen mener man må ignorere det, ikke bry seg ("Blæs på det!"), mens andre mener man bør slå tilbake. Man bør snakke om det og man bør varsle sjefen, er andre vanlige råd. Så hvem snakker de med når de trues og plages?

I Norge fikk godt over halvparten av de som var rammet av vold hjelp av kolleger (i middel, stor eller svært stor grad), mens drøyt to av tre fikk hjelp av ledelsen til å håndtere det. Blant de som ble sjikanert fikk rundt to av tre støtte fra kolleger (i middel, stor eller svært stor grad) mens ledelsen tro støttende til for om lag tre av fire (figur 5). Det skal i prinsippet være nulltoleranse for trusler og trakassering i norske redaksjoner. Når de som er rammet ikke får enda mer støtte fra kolleger og ledelse, kan en forklaring være det som i den norske rapporten beskrives som en kultur for at dette er noe man må tåle.⁶

Trusler og vold bør anmeldes til politiet, men som oftest gjør ikke redaksjonene dette. Det kommer ikke frem av den danske undersøkelsen hvor ofte truslene og sjikanen politianmeldes eller hvor mange saker som ender med henleggelse eller tiltale, men både den norske og den svenske spør om dette. I Sverige kommer det frem at det sjelden politianmeldes – kun 10 i prosent av tilfellene – og at over halvparten av sakene henlegges. I Norge er tallene for politianmeldelse omtrent de samme. I trussel-tilfellene ble i overkant av 10 prosent av tilfellene meldt til politiet, og 4 prosent av sjikanetilfellene. Her ble om lag 40 prosent av sakene henlagt. I begge land førte litt mer enn én av to anmeldelser til tiltale.

Figur 5. Norge: Andel journalister som middels eller i stor/svært stor grad fikk hjelp og støtte fra kolleger respektive ledelsen til å håndtere situasjonen (prosent)

Trusler i Skandinavia

Dette har vært et kort sveip gjennom de tre undersøkelsene om trusler og hets mot journalister. Det ligger mye interessant informasjon i rapportene, de anbefales for dem som ønsker mer detaljkunnskap og nyanser. Konklusjonen her blir at det i grunnen er liten forskjell mellom de skandinaviske landene både når det gjelder hetsen og hatets omfang, karakter og virkning og hvordan man forsøker å bekjempe det. Undersøkelsene tyder imidlertid på at det er et like stort problem i både Norge, Sverige og Danmark. Hat og trusler mot journalister og redaksjoner gir ikke store utslag i journalistikken; de publisistiske idealene står fortsatt sterkt. Likevel utgjør de både et arbeidsmiljøproblem og et demokratisk problem. Det skal ikke råde tvil om redaksjoners uavhengighet og integritet – ingen skal kunne tro at journalisten kan trues til taushet eller hetses ut av offentligheten. Det ser også ut til å være rom for forbedring når det gjelder redaksjonenes oppfølging av slike saker. De bør fortsatt være høyt oppe på agendaen, og toleransegrensen bør senkes enda mer. I Sverige, der slike undersøkelser er gjennomført tidligere, ser man en svak økning i omfanget, og det er ingen grunn til å anta at det ikke er slik i de to andre landene også. Alle journalistforeningene har imidlertid fokus på problemet og alle har retningslinjer og råd for å takle og redusere problemet. Hvis journalistforeningene i alle de nordiske landene i likhet med Sverige begynner å gjennomføre slike undersøkelser på regelmessig basis, blir det lettere å holde et øye med utviklingen. Kunnskap er nødvendig for å bekjempe hatet.

Undersøkelsene

Undersøkelsene som omtales i denne artikkelen er utført på litt forskjellige måter, med ulikt antall respondenter og til ulike tider.

I Norge gjennomførte Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) en arbeidsmiljøundersøkelse blant journalister, i 2012⁷, med litt over 4000 respondenter⁸: *Journalistundersøkelsen 2012* ble foretatt av Asbjørn Grimsmo og Hanne Heen. Denne har Norsk journalistlag fulgt opp i en rapport fra 2013. Deler av denne er en sammenfatning av AFIs undersøkelse, foretatt av Trond Idås, samt en delrapport med blant annet dybdeintervjuer som Kjetil Stormark har gjennomført. De andre skandinaviske undersøkelsene har brukt den norske som modell, men har likevel ikke gjort det på helt samme måte.

Det svenske Journalistförbundet foretar slike undersøkelser regelmessig. I enqueten fra 2014 deltok 2276 journalister.

Den danske undersøkelsen, som er i 2015, er mer å regne som en stikkprøve, da den kun ble sendt ut til 140 medlemmer.

Det er også noe forskjell på omfanget og på spørsmål og svaralternativer i de tre undersøkelsene.

Andre viktige studier

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) ved Göteborgs universitet gjennomførte i 2013 en undersøkelse om trusler og hat mot svenske journalister. Monica Löfgren Nilssons artikkel i dette nummeret er en fordypning i denne.

I 2014 foretok Aina Landsverk Hagen ved Arbeidsforskningsinstituttet en undersøkelse blant medlemmene av Norsk journalistlag og Norsk redaktørforening. Hun tok utgangspunkt i undersøkelsen fra 2012, men la til flere spørsmål, og sammen med en rekke dybdeintervjuer ble dette til boken *Meningers mot. Netthat og ytringsfrihet i Norge* (2015). Boken er presentert i dette nummeret.

Litteratur

Grimsmo, Asbjørn og Hanne Heen (2013). *Journalistundersøkelsen 2012*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet. Utgitt i samarbeid med Norsk journalistlag. "AFI-FoU 2013".

Hagen, Aina Landsverk: *Meningers mot. Netthat og ytringsfrihet i Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 2015.

Idås, Trond og Stormark, Kjetil: *Trusler. Situasjonsbilde og utfordringer for redaksjonelle miljøer*. Oslo, Tønsberg: Fritt Ord, SKUP, Norsk journalistlag, Norsk redaktørforening. 2013. Internett: <http://docplayer.no/473902-Trusler-situasjonsbilde-og-utfordringer-for-redaksjonelle-miljoer.html>

Löfgren Nilsson, Monica: 'Hot och hat mot svenska journalister', Artikkel i dette nummeret av *Nordicom-Information*.

Enkät om kränkningar och påtryckningar mot journalister 2014. Stockholm: Journalistförbundet 2014.

Undersøgelse om chikane, København: Dansk journalistforbund 2015.

Notater

1. Trond Idås i: *Trusler. Situasjonsbilde og utfordringer for redaksjonelle miljøer*, s. 35.
2. Tallene inkluderer redaksjonelle medarbeidere som ikke har publikums- eller kildekontakt.
3. *Trusler. Situasjonsbilde og utfordringer for redaksjonelle miljøer*, s. 35.
4. Grimsmo og Heen (2013): 60
5. Hagen 2015: 63.
6. *Trusler. Situasjonsbilde og utfordringer for redaksjonelle miljøer*, s. 9.
7. Grimsmo og Heen (2013)
8. 3 800 medlemmer av Norsk Journalistlag og 218 medlemmer av Norsk Redaktørforening